

Začetki uvajanja formativnega spremljanja v vzgojno delo z otroki in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami v Vzgojnem domu Veržej

.....
Andreja Gjerek Kreslin, OŠ Veržej, enota DOM

Namesto uvoda

Čeprav je formativno spremljanje v slovenskem prostoru prisotno že več kot deset let, sem se sama z njim prvič srečala šele lansko šolsko leto v okviru študijskih skupin. Ker me je zadeva zanimala in ker sem že nekaj časa čutila potrebo po spremembi pri načinu svojega dela in po rasti na profesionalni poti, sem se odločila za sodelovanje v razvojni nalogi Formativno spremljanje/preverjanje. Vesela sem, da mi je bilo sodelovanje s strani nadrejenih omogočeno, saj smo edini Vzgojni dom v Sloveniji, ki sodeluje pri uvajanju formativnega spremljanja v vzgojno delo z otroki in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami. Sodelujeva dve sodelavki iz ustanove, kar zame pomeni veliko prednost, saj lahko o svojih dilemah, strahovih in ugotovitvah ažurno razpravljam. Zelo dragoceno pa je zame tudi sodelovanje s kolegicami iz skupine in razvojnega tima za področje otrok s posebnimi potrebami, s katerimi prav tako iskreno izmenjujemo svoje izkušnje in se imamo resnično prijetno.

Prav tako se mi zdi pomembno izpostaviti dejstvo, da se je moje začetno zanimanje in navdušenje zelo omajalo po uvodni predstavitvi razvojne naloge decembra 2015. Začutila sem, kako smo strokovni delavci, ki se ukvarjamo z otroki s posebnimi potrebami, odrinjeni na rob. Celoten spekter predavanj in razprav je bil osredotočen na predmetna področja v osnovnih in srednjih šolah. Sama sem bila popolnoma zmedena. Nikjer se nisem mogla najti, se oprijeti

česa uporabnega, se nasloniti na vsaj katero izmed razlag. S kolegico sva se začeli spraševati, kaj midve sploh počneva tam in »ali se vse to lahko gremo tudi z našimi otroki in mladostniki«, ki so zaradi svojih življenjskih zgodb in oznak že tako zelo izpostavljeni. Bila sem že na točki, da odpovem sodelovanje v timu.

Vsemu navkljub sem se januarja 2016 le udeležila srečanja razvojnega tima za področje otrok s posebnimi potrebami, na katerem sem izrazila svoje pomisleke in vprašanja. Spoznala sem, da tudi nekaj drugih kolegic deli moje mnenje in da bomo s skupnimi močmi, podporo in strokovnim vodenjem naše svetovalke zmogle ter da nam bo uspelo.

Moji začetki

Tako sem se podala na pot odkrivanja formativnega spremljanja. Najprej sem se lotila iskanja in branja literature, povezane s tem področjem. Vedno znova sem se spraševala, kako bom vse to, kar na neki način že počnemo, vključila v svoje delo in prevedla v jezik in proces formativnega spremljanja. Vedno znova sem se spraševala tudi, kako vse to prenesti v jezik naših otrok in mladostnikov ter kako vse to z njimi in zanje osmisliti.

O tem sem se s fanti v skupini tudi pogovorila in jim predstavila sodelovanje v razvojni nalogi. Priznati moram, da na začetku niso bili navdušeni, saj jim je to pomenilo zgolj še eno dodatno obremenitev. Veliko težje kot do učenja šolske snovi je namreč otroka/

mladostnika pripraviti do soudeležbe pri diagnosticiranju osebnih vedenjskih karakteristik in načrtovanju ciljev na področju spreminjanja osebnostnih lastnosti, kar pa je večji delež našega pedagoško-vzgojnega dela. Trudila sem se slediti tistemu, kar poudarja tudi Boekaertsova (2013), in sicer, da imajo motivacija in čustva pomembno vlogo pri učenju in da moramo učitelji/vzgojitelji zato zavestno prilagajati svoje načrtovanje in poučevanje tako, da pripravimo za naše uporabnike zanimive dejavnosti, ki ustrezajo namenu in ki jih otroci in mladostniki z veseljem opravljajo ter se za njihovo izvajanje počutijo kompetentne. Učenje, dodaja omenjena avtorica (prav tam), postane tako učinkovitejše. Vesela sem, da so v procesu našega skupnega učenja moji varovanci ta način dela kljub vsemu sprejeli za svojega in da so bili včasih tudi oni tisti, ki so me spomnili, da se »pa ta teden še nismo usedli v naš krog zaupanja«.

Projekt sem v okviru roditeljskega sestanka in preko telefonskih razgovorov predstavila tudi staršem. Starši so bili po predstavitvi projekta takoj pripravljeni na sodelovanje in tudi sami po letu in pol sodelovanja v projektu opažajo spremembe v vedenju svojih otrok in mladostnikov.

Medosebni odnosi, komunikacija in formativno spremljanje

Glede na naravo dela v vzgojni skupini, v kateri niso toliko v ospredju učni cilji, ampak vzgojno, socialno-varstveni in preventivni cilji, sem se sama odločila, da se bom osredotočila na področje, ki ga sama dojemam kot temeljnega za naše vzgojno delo, in sicer so to dobri medosebni odnosi. Brez pristnih odnosov, ki jih zgradimo v vsakodnevni interakciji z otrokom oziroma mladostnikom, si našega vzgojnega dela ne moremo predstavljati. Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami so zaradi svojih preteklih izkušenj mnogokrat ujeti v neustrezne in nefunkcionalne vedenjske vzorce, ki medosebne odnose le še bolj krhajo ter ki jih otroci in mladostniki nemalokrat izrabljajo za predelovanje lastnih notranjih frustracij. Sama vidim temelj dobrih medosebnih odnosov v dobri komunikaciji, ki se je naši otroci in mladostniki v velikem številu primerov začnejo učiti in jo spoznavati šele v naši obravnavi. Pogosto se izkaže, da takrat, ko spremenijo način komunikacije, začnejo spreminjati tudi svoje nefunkcionalno vedenje, zaradi katerega so nameščeni v vzgojni dom. No-

vak (2010) kot dobro opredeljuje tisto komunikacijo, za katero velja, da je demokratična, prožna, da poudarja skupni jezik in jezik sprejemanja, da je odprta, usmerjena k reševanju konfliktov, altruistična, asertivna, dvosmerna s povratno informacijo in takšna, ki zadovoljuje vse potrebe.

V naši ustanovi želimo vzgojiti otroke in mladostnike, ki samostojno in odgovorno odločajo o svojem življenju. Želimo jim posredovati spoznanje, da so sami odgovorni za svoje vedenje in njegove spremembe, kar je tudi ena izmed ključnih točk formativnega spremljanja. Spoznali smo, da lahko pridemo do tega le tako, da nismo mi tisti, ki vrednotimo otrokovo/mladostnikovo vedenje, ampak ga morajo vrednotiti sami. Samovrednotenje je najbolj učinkovito sredstvo za motiviranje za vedenjske spremembe. Pomembna je samoanaliza, ki prihaja od otroka, namreč da ta zna analizirati svoje težave in najti rešitve. Pri tem ga spremljamo, vodimo, mu pokažemo pot. Otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v tem segmentu potrebujejo precej več usmerjanja in vodenja. Iskren in odprt odnos je temelj, na katerem lahko gradimo. Najlažje vzpostavljamo in ohranjamo dobre stike z drugimi, če imamo dober odnos sami s seboj. Hkrati je s socialnega vidika nujno, da vzgojitelji sprejemamo otroke in mladostnike, ki so nam zaupani, kajti le tako se ti lahko učijo prevzemanja nadzora nad samim seboj in odgovornosti za svoje vedenje.

Novak (2010) priporoča asertivno komunikacijo pri preprečevanju konfliktov in agresivnega vedenja. Asertivnosti pa se ne doseže le tako, da otroke in mladostnike spoštujemo, sprejemamo takšne, kot so, in jim zaupamo, ampak tudi tako, da stojimo za svojimi stališči. Asertivnost je tudi pogoj za strategijo zmagam – zmagaš, ki je utemeljena v sodelovalni kulturi. Kot nadalje navaja (prav tam), da je šolska sodelovala kultura pogoj vrstniškega sodelovalnega učenja, timskega dela zaposlenih, partnerstva med šolo in starši. Dejstvo je, da je takšno sodelovalno kulturo težko vzpostavljati v okolju, v katerem so nakopičeni otroci in mladostniki, ki imajo zaradi svojih specifičnosti ogromno primanjkljajev ravno na področju socialnih kompetenc. Kljub temu pa sem spoznala, da je ravno uvajanje elementov formativnega spremljanja pripomoglo, da se je sodelovanje, pomoč, odprtost

in usmerjenost v pozitivne spremembe, pa naj so še tako neznatne, v naši vzgojni skupini dvignilo na višjo raven.

Izbor elementa formativnega spremljanja: povratna informacija in samovrednotenje

V naši skupini že nekaj časa spodbujamo otroke in mladostnike, da reflektirajo in vrednotijo svoje vedenje in na tedenske skupinske sestanke prihajajo s svojimi zapisanimi opažanji o sebi (o svojem vedenju, počutju, uspehih in šibkih področjih). Beležimo jih tudi vzgojitelji. Glede na to se potem odločamo, ali bo posameznik odšel za konec tedna domov ali bo ostal v domu. Kriteriji za to so dokaj jasno določeni, tako da otroci oziroma mladostniki že sami pri sebi vedo, kako in kaj. Tako smo neki segment formativnega spremljanja, ne da bi ga tako imenovali oziroma sploh poznali, uporabljali že do sedaj.

Kljub temu pa sem sama pri tem samovrednotenju videla še veliko neizkoriščenega potenciala (po mojem mnenju bi moralo biti samovrednotenje bolj strukturirano, obvezno zapisano vsak dan sproti, ne le zgolj na dan sestanka, lahko bi bilo predstavljeno tudi na kakšen drugačen način in opremljeno s primernejšo/ustreznejšo povratno informacijo ...).

Zato sem se odločila, da se bom znotraj formativnega spremljanja osredotočila na segment povratne informacije in samovrednotenja. Kot je že bilo izpostavljeno, se tudi sama zavedam, da pri formativnem spremljanju ne gre brez ustreznega postavljanja namenov učenja, določitve kriterijev, zbiranja dokazov. Da bi zaobjela tudi ta del, sem preletela individualizirane vzgojne načrte vseh otrok in mladih zastavili ob svojem prihodu v našo ustanovo. Po predstavitvi razvojne naloge otrokom in staršem smo se s fanti še enkrat podrobneje pogovorili o področjih, ki bi jih ti pri sebi želeli spremeniti. Poskušala sem jih spodbuditi, naj se za začetek osredotočijo le na eno področje. Zanimivo je, da so vsi navedli isti cilj, ki je bil na podoben način zapisan že v posameznikovem individualiziranem vzgojnem načrtu. Izpostaviti velja dve dejstvi: prvo dejstvo je, da so fantje v naši ustanovi nameščeni različno dolgo (od enega meseca do treh let), drugo dejstvo pa, da so spremembe vedenja in odzivanja dolgotrajne in da so učinki vidni šele po daljšem časovnem obdobju.

Kaj smo počeli in še počnemo

Ugotovila sem, da si naši fantje stvari veliko lažje predstavljajo, če so jim konkretno – materialno predstavljene, in ne le, da o njih samo govorimo. Tako smo naredili naslednje:

- zapisali smo cilj, ki smo si ga zadali, in ga izobesili na vidno mesto,
- oblikovali smo kriterije, po katerih vrednotimo, ali smo na pravi poti, in jih prav tako postavili na vidno mesto,
- izdelali smo portfolio (»Mapa mojih uspehov«), v katerega vlagamo vsa gradiva, ki nas spodbujajo k spremembi, ki jo želimo doseči – to so neke vrste naši dokazi o spremembah (na primer risbe, delovni listi, zapisi, sezname ...),
- »hodimo po stopnicah« v smislu napredka, k izbranemu cilju (vsak član skupine izdela/nariše svoje stopnice, po katerih premika svoj znak na poti k cilju) v nekem časovnem obdobju,
- vsak teden posebej se v krogu zaupanja pogovorimo o dogodkih v zadnjem tednu in svoje ugotovitve zapisujemo (določimo si »izzive«, ki jih želimo doseči, v smislu »kje sem«, »kam grem«, »kako napredujem«, pozorni smo na naša močna/šibka področja),
- postavljamo si izzive, ki so »poligon« našega učenja (z izzivi skušamo v konkretnih primerih preizkušati, kako sledimo svojim ciljem).

Ker vsi člani skupine poznamo cilje drug drugega, smo na to, ali je posameznik na dobri poti, lahko pozorni pri vseh dejavnostih, ki potekajo v vzgojni skupini, in si lahko ažurno podajamo povratne informacije o vedenju v posameznih primerih.

Učinki

Po letu in pol uvajanja formativnega spremljanja v vzgojno delo opažam pozitivne učinke. Naj najprej navedem nekaj izjav fantov iz skupine:

- »Pri sebi vidim spremembe. Bolj sem umirjen in ne prepiram se več toliko.«
- »Včasih se spomnim na to, kar moram spremeniti. Vedenje je malo boljše. Manj se vtikam v druge. Včasih mi uspe. Bolj bom delal na ugovarjanju.«
- »Pozitivno je to, da se zdaj bolj kontroliram. Pogosto se spomnim na formativni kotiček. Želim se spremeniti. Napredujem.«
- »Spremembe opazim. Trudim se kontrolirati svoje besede in svojo jezo.«

In kaj sem pridobila oziroma opažam sama:

- teoretični okvir o formativnem spremljanju, »tehnično znanje« (snemanje filma, predstavitev),
- ugotovila sem, da je formativno spremljanje uporabno tudi pri otrocih/mladostnikih s čustvenimi in vedenjskimi težavami,
- spremenila sem način podajanja navodil in povratnih informacij in s tem v veliki meri svoj način komuniciranja tako z otroki in mladostniki kot tudi s sodelavci,
- pri vsakem od otrok/mladostnikov skušam najti pozitiven premik v smeri, v katero se je odločil spreminjati,
- otroci/mladostniki veliko bolj prevzemajo odgovornost za spremembe v svojem vedenju;
- pri otrocih/mladostnikih sem opazila večjo povezanost in občutljivost za spremembe,
- aktivirala sem se na profesionalnem področju – več razmišljam o novostih, ki bi jih uvedla v vzgojni proces, pomembna se mi zdi povezanost s kolegicami znotraj skupine,
- spreminjam način svojega dela, komuniciranja, dejavno vlagam v svoje znanje, s tem pa se večja moje zaupanje vase kot v strokovno kompetentno delavko, strokovno rastem in tako pripomorem k temu, da sem na delovnem mestu zadovoljna, notranje stabilna in uspešna.

Formativno spremljanje kot varovalni dejavnik – zakaj pa ne

Za konec lahko zapišem, da sem z dosedanjim opravljenim delom zadovoljna, hkrati pa vidim stvari, ki bi jih še želela spremeniti. Zavedam se, da smo šele na začetku in da so za trajnejše spremembe potrebna vsaj tri leta neprestanega dela. Kljub vsemu pa si upam trditi, da bo tak način dela pri mojem delu postal stalnica.

Formativno spremljanje mi omogoča, da postajam raziskovalka svoje prakse. S tem načinom dela spodbujam samonadzor, samorefleksijo in samovrednotenje, hkrati pa tudi načrtovanje in odgovornost pri otrocih in mladostnikih. S tem ko postajam dejavna in avtonomna oblikovalka svojega dela, obenem zmanjšujem vsakodnevni stres, ki je povezan z delom z otroki in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami. Sama zato vedno znova odkrivam nove načine dela, hkrati pa se vedno znova sprašujem in razmišljam, ali sem res na pravi poti.

Čeprav nimam rada sprememb, me ta način dela k njim sili, istočasno pa se posledično spreminjam tudi sama in opažam, da spremembe dobro vplivajo tudi na mojo vsakodnevno vzgojiteljsko prakso. Zavedam se, da mi v nekem obdobju uspeva bolj, v drugem manj. Zavedam se svojih močnih področij in področij, ki jih želim še spremeniti, hkrati pa nenehno skušam biti v dobrem stiku sama s seboj, saj šele potem lahko vzpostavljam in ohranjam dobre, empatične in pristne stike z drugimi. Menim, da so to dobri pogoji za nadaljnji razvoj formativnega spremljanja ter hkrati učinkovita preventiva pred poklicnim stresom, najrazličnejšimi motnjami in preobremenjenostjo.

Viri in literatura

Boekaerts, M. (2013). Motivacija in čustva imajo ključno vlogo pri učenju. V S. Sentočnik (ur.), O naravi učenja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Novak, B. (2010). Pomen dobre komunikacije za formativno spremljanje znanja. V S. Zajc in M. T. Škraba (ur.), Didaktika ocenjevanja znanja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.